

Venäjä ja islam

Islam ei ollut tuntematon keskustelun aihe lännessä ennen syyskuun 11. päivää, mutta vasta sen jälkeen kun sen nimissä toimivat terroristit murhasivat muutamian tuhat länsimaalaista, se nousi marginaalista pääotsikoihin. Tuntuu kuitenkin jotenkin suhteettomalta ja jopa banaalilta, että esimerkiksi vuosia kestänyt ja satoja tuhansia uhreja vaatinut Sudanin sota tai puoli miljoonaa menehtynyttä irakilaista lasta vaatinut YK:n kauppasaarto eivät ole saaneet aikaan mitään edes tämän suuntaista reaktiota. Vaikka islam on aina edustanut Euroopalle toiseutta, jonka läsnäolo on väistämätön osa sen itseymmärrystä, on se samalla myös osa yhteistä maailmankulttuuriamme. Nykyään muslimeja arvioidaan olevan pelkästään Euroopassa noin 30 miljoonaa.

Islam Venäjällä -teemanumerollaan *Idäntutkimus* pyrkii tuomaan keskusteluun moniäänisyyttä ja uuden näkökulman. Islam Venäjällä edustaa toiseuden toiseutta, seikkaa joka vallitsevien stereotyyppien mukaan on antanut Venäjälle sen ”aasialaiset kasvot”. Venäjän imperiumin Kaukasuksen vuorille ja Iranin sekä Afganistanin rajoille 1800-luvulla ulottuneet valloitukset toivat sen valtapiiriin laajat islamilaiset alueet. Näiden vuosisatojen kuluessa ja Venäjän eri valtiollisissa vaiheissa islam on osoittanut suuren sopeutumiskykynsä.

Myöskään Neuvostoliiton aika ei muodostanut tästä poikkeusta. Neuvostovallan alkuvuosina suhtautuminen islamilaiseen maailmaan oli kaksijakoinen. Toisaalta bolševikit uskoivat ”idän kansojen” vallankumoukselliseen vapautustaisteluun, mutta

pitivät islamilaista kulttuuria ja erityisesti uskontoa merkinä niiden takapajuisuudesta. Neuvostovallan johtaja Vladimir Iljitš Lenin asetti uuden vallan tehtäväksi ”aasialaisen” Venäjän ”eurooppalaistamisen”. Neuvostoliitto piti modernisoida puhdistamalla se takapajuisista ”aasialaisista” piirteistään. Niin kuin aiemmin, myös tässä vaiheessa ”vieraan” vastustuskanavoitui traditionaalisia arvoja, kulttuuria ja uskontoa edustavien islamilaisten puolueiden ja organisaatioiden kannatukseksi. Kysymys ei ollut sinänsä uskonnosta tai väistämättömästä kulttuurien välisestä taistelusta vaan tällaisissa konfliktitilanteissa tyypillisesti tapahtuvasta kulttuurin politisoitumisesta. Kulttuuri ja uskonto ovat aina olleet tehokkaita tapoja kansanjoukkojen mobilisoimiseksi.

Afganistanin sotaa on pidetty yhtenä alkutekijänä siinä poliittisessa prosessissa, joka johti Neuvostoliiton romahtamiseen. Neuvostoliitto sai tässä omassa ”vietnamin sodassaan” vastaansa Yhdysvaltojen tukemat taistelija, joista sitten kasvoi Yhdysvaltojen pommitusten voimalla kaadettu talebanien hallinto ja Osama bin Ladenin johtama al-Qaidajärjestö. Islamilaisen maailman eri poliittisilla virtauksilla on ollut aina luonnollinen leviämisyölynsä Venäjälle, sillä monet Neuvostoliiton Keski-Aasian tasavalloissa asuneista kansoista asuttivat alueita myös Afganistanissa ja Iranissa.

Suhde islamilaiseen maailmaan ja vähemmistökansoihin on ollut Venäjän kansallisen identiteetin määrittämisen keskeinen ongelma. Monikulttuurisen jätiläisvaltakunnan identiteetin määrittämisen kak-

sijakoisuus näkyy myös venäjän kielen adjektiivieissa ”russki” ja ”rossiski”. ”Russkii” tarkoittaa etnistä venäläistä ja venäjän kieltä, ja se on johdettu muinaisia venäläisiä tarkoittaneesta sanasta ”rus”. ”Rossiski” taas tarkoittaa Venäjää valtiollisena alueena ja sen alueella asuvia kansoja. Nämä kaksi määritelmää jäsentävät myös nykyistä Venäjällä käytävää keskustelua siitä, mille pohjalle Venäjän uusi identiteetti pitäisi rakentaa. Jos se rakennetaan valtiokansallisuuden (”rossiski”) perustalle, on luontevaa, että islamilaisuus ja monikulttuurisuus säilyvät osana Venäjän valtioidentiteettiä. Mutta myös toisenlaisia äänenpainoja on kuultu.

Samoin kuin Euroopassa viime aikoina menestynyt äärioikeisto, käyttävät myös Venäjällä hyvinkin erilaiset ryhmät venäläisnationalismia poliittisten päämääriensä ajamiseen. Ääriesimerkkeinä tästä ovat Vladimir Žirinovskin liberaalidemokraattinen puolue, fasisistien puolueiden toiminta, mm. Eduard Limonovin kansallis-bolševistinen puolue, *Limonka-*

lehti, Jegor Letovin rockmusiikki ja skinheadien hyökäykset ulkomaalaisia vastaan. Mutta kansallismielisyys läpäisee koko yhteiskunnan, ja sitä esiintyy niin kirkon piirissä, kirjailija Aleksandr Solženitsynin kaipuussa vanhoihin venäläis-ortodoksisiin arvoihin kuin Gennadi Zjuganovin kommunistipuolueen retoriikassakin, puhumattakaan Tšetšenian sotaan liittyvästä propagandasta.

Toisaalta, tunnetun englantilaisen Venäjän historian professorin Geoffrey Hoskingin mukaan läntisten tutkijoiden pitäisi ottaa todesta venäläisten valitus siitä, että heidän heikosti kehittynyt kansallinen identiteettinsä on koitunut kansalliseksi kiroukseksi. Hoskingin mukaan on todellakin niin, että venäläisten alikehittynyttä kansallista identiteettiä voidaan pitää Venäjän historiallisena rasitteena. Hänen mukaansa etnisen identiteetin kehittyminen on ollut osa, vaikkakaan ei ainoa eikä välttämättä aina edes hallitseva, kansakuntien rakentamista.

Markku Kangaspuro